

**Rafał Roguski**

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

## **Miejsce Okręgu Korpusu nr VI w dziejach wojskowości II Rzeczypospolitej**

Dzieje polskiej wojskowości okresu międzywojennego do chwili obecnej nie zostały w całości zbadane. Istnieją jeszcze obszary oczekujące na przeprowadzenie całościowych badań. Opublikowane prace historyczne dotyczą organizacji najwyższych władz wojskowych, wyszkolenia, działania poszczególnych pułków i dywizji oraz działań wojennych, w szczególności wojny polsko-rosyjskiej 1919-1921<sup>1</sup>. W polskiej historiografii wojskowej brakuje natomiast prac traktujących o terenowych jednostkach administracji wojskowej, jakimi były Okręgi Korpusu (OK), a wcześniej Okręgi Generalne. W okresie międzywojennym powstały jedynie opracowania dotyczące wybranych jednostek terenowej administracji wojskowej. Były to materiały wydane z okazji dziesiątej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, będące w zasadzie wydawnictwami okolicznościowymi, w sposób pobieżny prezentującymi dorobek organizacyjny Wojska

---

<sup>1</sup> 5 *Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, pr. zb. pod red. C. Wilanowskiego, Pruszków 1997; 14 *Dywizja Piechoty. I Dywizja Strzelców Wielkopolskich w wojnie i pokoju*, Warszawa 1936; opublikowane w serii *Zarys historii pułków polskich w kampanii wrześniowej*: R. Brykowski, *49 huculski pułk strzelców*, Pruszków 1992; D. Faszczka, *54. pułk piechoty strzelców kresowych*, Pruszków 2010; J.S. Wojciechowski, *40 pułk piechoty „Dzieci Lwowskich”*, Pruszków 2007; P. Zarzycki, *12 kresowy pułk artylerii lekkiej*, Pruszków 1998; Tenże, *11 karpacki pułk artylerii lekkiej*, Pruszków 2004; Tenże, *5 lwowski pułk artylerii lekkiej*, Pruszków 1996; Tenże, *1 pułk artylerii motorowej*, Pruszków 1992; Tenże, *6 dywizjon artylerii konnej im. Gen. Romana Sołtyka*, Pruszków 1996; Tenże, *6 pułk artylerii ciężkiej „Obrońców Lwowa”*, Pruszków 1997; Tenże, *13 dywizjon artylerii konnej*, Pruszków 1996. O walkach jednostek DOK VI we wrześniu 1939 J. Grzybowski, *40 pułk piechoty „Dzieci Lwowskich” w obronie Warszawy*, Warszawa 1990.

Polskiego oraz instytucji cywilnych z opisywanego przez nie terenu. Podczas lektury wzmiankowanych publikacji zwraca uwagę błędne rozumienie pojęcia Okręgu Korpusu powstałego w roku 1921 już po przejściu Wojska Polskiego na organizację pokojową. Autorzy w roku 1928 mylili Okręg Korpusu z Okręgiem Generalnym, a wcześniej z okręgami wojskowymi. W roku 1928 Okręgi Korpusu miałyby co najwyżej 7 lat, nie dziesięć jak przedstawione jest w tytułach. Powstały prace upamiętniające działalność OK VI Lwów, OK VII Poznań, OK IX Brześć nad Bugiem oraz OK X Przemyśl<sup>2</sup>. Dzieła te jednak nie były profesjonalnymi opracowaniami historycznymi i o tym należy pamiętać. W okresie międzywojennym została opublikowana seria *Zarys historii wojennej pułków polskich 1918-1920*. Obecnie powstały nieliczne prace omawiające problematykę wybranych Okręgów Korpusu. Najważniejszymi z nich są: książka Witolda Jarno *Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918-1939*, opracowanie zbiorowe powstałe przy okazji konferencji 75 rocznicy powstania DOK X w Przemyślu oraz opracowanie źródłowe Piotra Staweckiego i Waldemara Rezmera poświęcone Okręgowi Korpusu nr VII Toruń, a poruszające społeczno-polityczne i gospodarcze aspekty jego funkcjonowania<sup>3</sup>. Na temat wcześniejszych dziejów administracji wojskowej traktuje praca Witolda Jarno *Okręg Generalny Wojska Polskiego nr III Kielce w latach 1918-1921*<sup>4</sup>. Wyraźną lukę w polskiej historiografii dotyczącą terenowej administracji wojskowej częściowo wypełnia praca dr. Adama Ostanka opisująca Okręg Korpusu nr VI we Lwowie. Publikacja ta jest istotnym wkładem w badania nie tylko nad historią wojskowości polskiej okresu międzywojennego, ale dotyka też spraw społecznych,

---

<sup>2</sup> *Dziesięciolecie wojsk VI Okręgu Korpusu Leopoldis*, Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VI, 1928; *Album dziesięciolecia okręgu korpusu Nr VII*, Poznań 1932 [1933]; *Korpus Przemyski 1918-1928*, Przemyśl 1929; *Korpus Poleski: [jednodniówka, red. Włodzisław Wierzbicki, Bronisław Skarzyński, Jan Waszczuk]*, 1928; *Album Dziesięciolecia Okręgu Korpusu Nr VII*, Poznań 1932.

<sup>3</sup> W. Jarno, *Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918-1939*, Łódź 2001; *75 lat DOK X w Przemyślu: materiały z sesji*, Przemyśl 1993. Materiał źródłowy: *Sytuacja społeczno-polityczna i gospodarcza obszaru Okręgu Korpusu nr VIII w Toruniu w latach 1933-1937: wybór źródeł*, red. P. Stawecki, W. Rezmer, Toruń 1992.

<sup>4</sup> W. Jarno, *Okręg Generalny Wojska Polskiego nr III Kielce w latach 1918-1921*, Łódź 2003.



politycznych i gospodarczych Małopolski Wschodniej. Opisuje więc w zasadzie wszystkie aspekty funkcjonowania Okręgu Korpusu – cywilne i wojskowe. Ma to zasadnicze znaczenie, ponieważ w wielokulturowej i wielonarodowej II Rzeczypospolitej Okręg Korpusu nr VI zajmował miejsce szczególne. Swymi granicami obejmował teren prawie całej Małopolski Wschodniej z zamieszkującą ją, a nieprzychylną państwu polskiemu, ludnością ukraińską<sup>5</sup>. Ponadto od wschodu jego granica pokrywała się z granicą polsko-radziecką, nie uznawaną z punktu widzenia interesów państwa za bezpieczną<sup>6</sup>.

Praca dr. Ostanka została podzielona na sześć rozdziałów: Rozdział I. – Dowództwo Okręgu Generalnego Lwów i jego działalność w latach 1919-1921; rozdział II. – Powstanie Okręgu Korpusu nr VI

<sup>5</sup> W. Włodarkiewicz *Przed zagładą: społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935-1939)*, Warszawa 2013.

<sup>6</sup> Tenże, *Ocena granicznego Zbrucza z 1937 roku*, „Mars” 2001, s. 143-150.

oraz charakterystyka terytorium administrowania okręgu; rozdział III. – Okręg Korpusu nr VI w latach 1921-1926; rozdział IV. – Funkcjonowanie Okręgu Korpusu nr VI w latach 1926-1935; rozdział V. – Okręg Korpusu nr VI od maja 1935 roku do marca 1939 roku; rozdział VI. – Dowództwo Okręgu Korpusu nr VI wobec narastającego zagrożenia wojennego. Praca ma charakter chronologiczno-problemowy i zdaniem autora niniejszej recenzji taki układ jest właściwy. Poszczególne rozdziały dotyczą kolejnych okresów w dziejach II Rzeczypospolitej, od wojen o granice, przez lata 1921-1926, okres dominacji Józefa Piłsudskiego czyli lata od przewrotu majowego w 1926 roku do śmierci Marszałka, lata 1935-1939 oraz bezpośrednie przygotowania wojenne i mobilizację w roku 1939. Tak podzielona praca razem z załącznikami ma objętość 455 stron plus 52 fotografie. Fotografie pochodzą w zdecydowanej większości ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, a nieliczne z Centralnego Archiwum Wojskowego, zbiorów własnych autora, co jest szczególnie cenne oraz książki z lat trzydziestych: *Budownictwo wojskowe 1918-1935*<sup>7</sup>.

Podstawowym atutem omawianej publikacji jest szeroka baza źródłowa oparta zarówno na archiwach polskich jak i zagranicznych, przede wszystkim ukraińskich oraz londyńskich – Instytutu Józefa Piłsudskiego oraz Instytutu Polskiego i Muzeum gen. Władysława Sikorskiego. Autor korzystał z zasobów aktowych Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie. Spośród archiwów ukraińskich wykorzystał zasoby Centralnego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, Państwowego Archiwum Obwodowego w Iwano-Frankowsku, Państwowego Archiwum Obwodowego we Lwowie oraz Państwowego Archiwum Obwodowego w Tarnopolu. Jak wspomniano wcześniej głównym źródłem fotografii było Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Autor wykorzystał również szereg dokumentów opublikowanych, w tym m.in. Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych, Dziennik Rozkazów DOK VI, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dziennik Ustaw Rzeczypo-

---

<sup>7</sup> *Budownictwo wojskowe 1918-1935*, red. A. Król, Warszawa 1936, t. 1, 551, 604; t. 2, s. 477, 604, 672.

spolitej Polskiej, Roczniki Oficerskie, Skorowidze Miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej, Spis Władz Wojskowych 1918-1921. Kolejnymi materiałami wykorzystanymi w recenzowanej pracy są czasopisma z lat 1921-1939. Odrębnym od czasopism zbiorem materiałów źródłowych jest regionalna prasa. Autor skorzystał ze wspomnień, pamiętników, dzienników i relacji. Równie liczne opracowania podzielone zostały na zwarte oraz na artykuły. Warto nadmienić, że wśród nich są również ukraińskojęzyczne. Szereg publikacji pochodzi z okresu międzywojennego i poza kluczowymi bibliotekami nie jest dostępna.

Praca zawiera 9 starannie wykonanych map konturowych przedstawiających granice Okręgu Generalnego Lwów, granice Okręgów Korpusów, mapy Okręgu Korpusu nr VI Lwów z podziałem na rejon służb i Powiatowe Komendy Uzupełnień, a także dyslokację oddziałów podporządkowanych Dowództwu Okręgu Korpusu nr VI Lwów w różnych okresach.

W opracowaniu znajduje się także 13 schematów przedstawiających struktury organizacyjne Dowództwa Okręgu Generalnego Lwów, Dowództwa Okręgu Korpusu nr VI, *ordre de bataille* jednostek dyslokowanych na terenie OK VI oraz organizację Oddziałów Obrony Narodowej na terenie omawianego Okręgu w latach 1937-1939. Kolejnym graficznym uzupełnieniem pracy jest 36 tabel, prezentujących m.in. wykaz PKU (Powiatowa Komenda Uzupełnień) na terenie DOG Lwów w lutym 1920 roku, skład narodowościowy i zawodowy ludności zamieszkującej OK VI Lwów, podział ludności ze względu na płeć i miejsce zamieszkania, podział terytorialny Przystosowania Wojskowego, obsady personalne DOK VI. Wiele ze wspomnianych tabel dotyczy zagadnień ekonomicznych takich jak zarobki, koszty żywności oraz ceny artykułów spożywczych w miastach garnizonych. Tabele przedstawiające zagadnienia demograficzne są przydatne przy prezentacji potencjału mobilizacyjnego regionu.

Elementem podwyższającym wartość naukową pracy są aneksy, w których autor publikuje dokumenty związane z działalnością OK VI. Część z nich umieszczono w formie skanów, natomiast część w formie wypisów z oryginałów. Wykorzystane dokumenty pochodzą z Centralnego Archiwum Wojskowego, Archiwum Państwowego we Lwowie, Archiwum Państwowego w Iwano-Frankowsku oraz wspomnianej wcześniej pracy *Budownictwo Wojskowe 1918-1935*. Roz-

prawa posiada spis tabel, map, schematów, indeksy osobowy i geograficzny oraz streszczenia w języku angielskim i ukraińskim.

Rozdział I. składa się z trzech podrozdziałów. Pierwszy z nich stanowi charakterystykę administrowanego terytorium z przedstawieniem liczebności oraz struktury narodowościowej mieszkańców. Ponadto opisano tu także prerogatywy dowódcy okręgu, jak również przekształcenia struktury organizacyjnej DOG Lwów. Uzupełnieniem opisu są schematy w których prześledzić można zmiany struktur wewnętrznych od momentu powołania Dowództwa aż do jego likwidacji (schematy kolejno z 3 lipca 1919 r., następnie z 12 sierpnia 1919 r. oraz z 1 czerwca 1920 r.) W kolejnym omówiona została organizacja głównych służb pomocniczych. Ostatnia część rozdziału pierwszego stanowi analizę działań wojennych toczących się w 1920 roku na obszarze administrowanym przez DOG Lwów. Obok opisu działań ogólnych w tym miejscu można zapoznać się z rolą, jakie odegrało Dowództwo podczas obrony tej części Polski.

Następny rozdział podzielony jest na pięć podrozdziałów. W pierwszej części autor poddał analizie powstanie Okręgu Korpusu nr VI związane z przejściem Wojska Polskiego ze stopy wojennej na pokojową. Następnie przedstawiona została wnikliwie charakterystyka administrowanego przez OK VI terytorium z uwzględnieniem warunków terenowych, infrastruktury drogowej i kolejowej jak również stopnia elektryfikacji. Ważna jest również analiza struktury narodowościowej, wyznaniowej i społecznej mieszkańców, podczas której autor uwzględnił zmiany granic Okręgu w latach 1927 i 1934. Poza wykorzystaniem na potrzeby tych analiz danych Spisów Powszechnych z 1921 i 1931 r., autor sięgnął do danych zgromadzonych przez Samodzielny Referat Informacyjny oraz na podstawie wrywkowych danych podjął próbę ustalenia liczby ludności zamieszkującej obszar Okręgu w przeddzień wybuchu wojny. Niezwykle cenna z punktu widzenia wojskowego znaczenia terenów Małopolski Wschodniej jest analiza zasobów terenowych regionu – głównie jego roli aprowizacyjnej. Generalnie rozdział II. stanowi przede wszystkim analizę stosunków narodowościowych panujących w ówczesnej Małopolsce Wschodniej, co ma na późniejszym etapie analiz pomóc zrozumieć szereg skomplikowanych zadań jakie stawiano przed oddziałami wojskowymi dyslokowanymi na tym terenie.

W rozdziale III., IV. i V. autor przeszedł do analizy funkcjonowania Dowództwa OK VI w latach 1921-1926, następnie 1926-1935 i 1935-1939. Każdy z rozdziałów został podzielony na sześć podrozdziałów. Każdorazowo kolejne podrozdziały stanowią kontynuację wątku poruszanego w tym samym podrozdziale rozdziału poprzedniego. Pierwsze z nich dotyczą zadań i kompetencji oraz budowy struktur wewnętrznych Dowództwa w poszczególnych latach. Podrozdziały numerowane jako drugie charakteryzują poszczególne jednostki wojskowe stacjonujące na terenie Okręgu. Kolejne zawierają analizę aktualnych w poszczególnych latach systemów szkolenia oraz codzienność życia pozasłużbowego. Następne z nich przybliżają zadania wychowawcze oraz oświatowe realizowane w poszczególnych oddziałach Wojska Polskiego. Podrozdziały oznaczone jako piąte w kolejnych rozdziałach ukazują całokształt współpracy władz wojskowych z organizacjami paramilitarnymi, mającymi na celu podniesienie ogólnej edukacji obronnej młodzieży. Ostatnie z nich ukazują z kolei współpracę wojska z władzami administracji państwowej oraz miejscową ludnością.

Rozdział VI. przedstawia całość działań jakie podejmowało Dowództwo Okręgu w okresie narastającej groźby wybuchu wojny. Rozdział ten podzielono także na sześć podrozdziałów. W pierwszym z nich przedstawiono organizację struktur Obrony Narodowej w Małopolsce Wschodniej. Następny to przybliżenie roli Dowództwa w przygotowaniach i organizacji działań dywersyjnych na Rusi Zakarpackiej. Trzeci podrozdział przybliży zmiany strukturalne i kompetencyjne odnoszące się do Dowództwa OK VI, jakie poczyniono w maju 1939 r. Dalsze dwa stanowią analizę przygotowań mobilizacyjnych czynionych w zakresie czysto wojskowym jak również administracyjnym, wspólnie z władzami cywilnymi, co miało za zadanie przygotować teren i społeczeństwo do skutków wojny. Ostatni podrozdział to analiza mobilizacji zarówno z punktu widzenia organizacji wojska jak i zwykłych żołnierzy oraz cywilów. Zaprezentowano w nim trudności w mobilizowaniu tak żołnierzy jak i sprzętu z opisywanego Okręgu, w tym niechęć, a czasami jawną wrogość ze strony ludności ukraińskiej.<sup>8</sup>

---

<sup>8</sup> O postawie społeczeństwa opisywanego regionu obliczu narastającego zagrożenia wojną patrz: W; Włodarkiewicz, *Przed zagładą. Społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935-1939)*, Warszawa 2013.

Przypatrzmy się bardziej szczegółowo kolejnym rozdziałom recenzowanej pracy. Rozdział I. omawia administrowane przez DOK nr VI terytorium oraz DOK nr VI, organizację służb oraz udział DOG Lwów w działaniach militarnych wojny 1920 roku. Bitwa lwowska odegrała na froncie południowo-wschodnim kluczową rolę w odparciu Armii Czerwonej. Autor opisuje powstanie Małopolskich Oddziałów Armii Ochotniczej, czy tworzenie kompanii marszowych dla 19., 38., 39., 40., 47., 48., 49., 53. i 54. pułków piechoty. Powołano również dwa pułki piechoty 238. i 240. oraz dwa pułki jazdy 238. i 240., jeden pułk artylerii (205.) i pododdział broni pancernej. Autor podkreśla, że wymienione oddziały zostały wyposażone dzięki ofiarności mieszkańców Lwowa. Zwraca też uwagę, że w momencie zagrożenia miasto nie było w pełni przygotowane do obrony. DOG Lwów posiadał przygotowany jedynie ogólny plan obrony (s. 48). Do obrony Małopolski Wschodniej Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego stworzyło Front Południowy złożony z 6. Armii oraz Armii Ukraińskiej gen. Omelianowicza-Pawlenki. Autor wylicza bitwy hamujące postępy 1. Armii Konnej – pod Beresteczkiem i 2-3 sierpnia pod Brodami. 8 sierpnia formalnie rozpoczęło działalność dowództwo Frontu Południowego, któremu operacyjnej podporządkowano DOG Lwów. Autor wspomina bitwę pod Zadwórzem i obronę Lwowa. Cytuje też literaturę wspomnieniową – *Dziennik 1920* Izaaka Babla, biorąc tym samym pod uwagę również punkt widzenia nieprzyjaciela. Podkreśla, że ocena DOG Lwów w trakcie wojny polsko-rosyjskiej jest niepełna, ponieważ brakuje wystarczającej ilości źródeł.

W rozdziale II. poruszony został problem niejednorodności granic podziału administracyjnego a wojskowego Polski i wynikających na tym tle różnic w przypadku omawianego okręgu. W tym przypadku część województwa lwowskiego znajdowała się na obszarze OK VI, zaś część granicach OK X<sup>9</sup>. W rozdziale tym przedstawione zostały kwestie związane z geografiami gospodarczą takie jak infrastruktura

---

<sup>9</sup> Okręgi Korpusu nie odpowiadały terytorialnie obszarom województw. Zdarzały się powiaty z tego samego województwa, ale przyporządkowane do innego Okręgu Korpusu. Za przykład mogą posłużyć powiaty sokołowski i węgrowski z województwa lubelskiego. Leżąc na obszarze Lubelszczyzny wojskowo przynależały do Okręgu Korpusu nr I Warszawa. Za: Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej APL), Urząd Wojewódzki Lubelski (dalej UWL), Wydział Wojskowy, sygn. 3, k. 85-86.



drogowa i kolejowa. Z recenzowanej pracy dowiadujemy się, że obszar Okręgu Korpusu nr VI był rozwinięty komunikacyjnie w porównaniu do zacofanych terenów byłego zaboru rosyjskiego, dobrze zelektryfikowany, o stosunkowo wysokim poziomie cywilizacyjnym (s. 63-64). Ukazuje to obraz inny od stereotypowego obrazu Kresów wyłącznie zacofanych i biednych.

Ważnym elementem ukazany w pracy jest omówienie wpływającej na potencjał obronny regionu demografii – struktury wiekowej ludności oraz przyrostu naturalnego. Podczas omówienia tego aspektu funkcjonowania Okręgu Korpusu nr VI Lwów autor posłużył się odpowiednimi dla omawianego zagadnienia opracowaniami statystycznymi (*Statystyka Polski, Mały Rocznik Statystyczny*). W tym miejscu swojej pracy zwraca uwagę, że Okręg Korpusu nr VI Lwów był czwartym w kolejności pod względem rozwoju demograficznego na 10 Okręgów Korpusu (s. 67). Zaznacza więc wagę całego regionu dla systemu obronnego państwa<sup>10</sup>. Dobrą sytuację demograficzną Małopolski Wschodniej „psuły” jedynie kwestie narodowościowe. Mniejszość ukraińska przewyższała liczbę zamieszkujących region Polaków, szczególnie w rejonach wiejskich. Dr Ostanek zwraca uwagę na dane z okresu międzywojennego mówiące o strukturze narodowej w Małopolsce Wschodniej, które mogły być celowo manipulowane na rzecz sztucznego zaniżenia liczby Ukraińców (s. 74). Podczas poruszania zagadnień narodowościowych autor korzystał z wielu różnych źródeł konfrontując je ze sobą. Jest to niewątpliwie zaletą wskazującą, że każdy z elementów pracy traktuje z równą starannością.

W recenzowanej publikacji autor zaprezentował dane dotyczące głównych gałęzi rolnictwa a także istniejącego w ograniczonej ilości przemysłu. Na tym tle wydaje się, że zbyt mało informacji podano na temat rozwoju przemysłu obronnego, należy jednak pamiętać, że był on lokalizowany zasadniczo w widłach rzek Wisła i San. W końcowym fragmencie rozdziału II. autor podkreśla negatywną postawę

---

<sup>10</sup> System obronny stanowi skoordynowany wewnętrznie i jednolicie działający układ spełniający funkcje na rzecz obronności państwa stosownie do przyjętej przez nie doktryny wojennej *Leksykon wiedzy wojskowej*, pr. zb. pod red. M. Laprusa, Warszawa 1979, s. 427. Na temat systemu obronnego państwa i użycia terminu system obronny lub system wojenny patrz: K. Pindel, *Polska Południowa w systemie obronnym II Rzeczypospolitej*, Siedlce 2001, s. 43.

kleru grekokatolickiego nie tylko wobec Wojska Polskiego, ale i Rzeczypospolitej w ogóle. Agitacja grekokatolików powodowała, że armia napotykała trudności w egzekwowaniu powinności od ludności ukraińskiej. Podaje przykłady, że Ukraińcy wręcz sabotowali wykonywanie zarządzeń władz wojskowych.

Rozdziały od III. do V. mają taką samą strukturę. Jest to zasadne, bo opisują funkcjonowanie DOK VI w podobnych warunkach pokojowych (oprócz zamachu majowego). Rozdział VI. ma inną budowę. Opisuje bezpośrednie przygotowanie do wojny, w tym działania dywersyjne na terenie Rusi Zakarpackiej. Opisuje nowe zadania, kompetencje i struktury wewnętrzne DOK VI, przygotowania mobilizacyjne, realizację mobilizacji alarmowej, powszechnej oraz przygotowania o charakterze administracyjnym.

W rozdziale III. autor prezentuje zadania i kompetencje Okręgu Korpusu w okresie 1921-1926. Po trzech latach funkcjonowania Okręgi Korpusu dotknęła istotna redukcja etatów. W kwaterze głównej zniesiono 60 % etatów oficerów i 33% szeregowych. Autor w recenzowanej pracy zaprezentował charakterystykę podległych Dowództwu Okręgu Korpusu jednostek wojskowych (s. 110). Podaje też ważną dla czytelnika informację, że ze względu na zagrożenie granicy wschodniej w II Rzeczypospolitej w tym okresie funkcjonowały pułki o etatach normalnych i pułki wzmocnione, stacjonujące w pobliżu granicy (s. 111). Było to wymuszone z jednej strony zagrożeniem na rubieżach oraz nielojalnością mniejszości narodowych (w szczególności ukraińskiej). W latach dwudziestych granica wschodnia była naprawdę obszarem niebezpiecznym<sup>11</sup>. Okręg Korpusu nr VI graniczył ze Związkiem Radzieckim. Pod względem składu narodowościowego i koniecznością zachowania lojalności żołnierzy występował również podział dywizji na typ wschodni, środkowy i zachodni (s. 118).

Na stronach 113-114 autor prezentuje rozmieszczenie na opisywanym terenie jednostek wojskowych. Jest to istotny punkt pracy, infor-

---

<sup>11</sup> O zagrożeniu bezpieczeństwa granicy wschodniej na odcinku białoruskim: W. Śleszyński, *Walka instytucji państwowych z białoruską działalnością dywersyjną 1920–1923*, Białystok 2005; W. Włodarkiewicz, *Z genezy Korpusu Ochrony Pogranicza – napad na Stolpce w 1924 roku* [w:] *Wojsko i kultura w dziejach Polski i Europy. Księga jubileuszowa profesora Piotra Matusaka w 65. rocznicę urodzin*, red. R. Dmowski, J. Gmitruk, G. Konec, W. Włodarkiewicz, Warszawa-Siedlce 2006.

mujący, że dyslokacja oddziałów nie musiała być ściśle podporządkowana granicom Okręgów Korpusu. Jak widzimy nie wszystkie Dywizje Kawalerii stacjonowały na terenie swojego Okręgu Korpusu. Niektóre z nich miały brygady rozmieszczone w sąsiednich Okręgach Korpusu, często na dużym obszarze (s. 122-123).

Jednym z kluczowych wydarzeń dwudziestolecia międzywojennego był przewrót majowy. W recenzowanej pracy autor interesująco opisał wypadki majowe 1926 roku. Sądzę, że wydarzeniom tym mógłby poświęcić nawet wyodrębniony krótki podrozdział. Jest to temat wart dokładniejszego opisanie, ponieważ poszczególne jednostki Wojska Polskiego różnie zachowały się wobec legalnego rządu, często łamiąc przysięgę wojskową. Wypadki majowe 1926 roku są zagadnieniem wielokrotnie opisywanym zarówno w zwartych publikacjach jak i artykułach naukowych w ujęciu ogólnym, nie zawsze jednak odniesieniu do jednostek wojskowej administracji terenowej. Należy jednak pamiętać, że dodatkowy ich opis zwiększyłby objętość recenzowanej pracy (s. 124-126)<sup>12</sup>.

Ważnym elementem działalności sił zbrojnych jest ich wyszkolenie. Ćwiczenia wojskowe wymagały przygotowania odpowiednich placów ćwiczeń i poligonów. W gęsto zaludnionym Okręgu Korpusu nr VI administracja wojskowa napotykała trudności ze znalezieniem odpowiedniego placu ćwiczeń o wymiarach 8 na 6 kilometrów, nadającego się do ostrych strzelań artyleryjskich. Ćwiczone więc na wynajętych za odszkodowaniem na prywatnych łąkach. Autor informuje czytelnika o obiektywnych trudnościach związanych z procesem szkolenia wojska. Wspomina również o podejściu najwyższej kadry dowódczej do szeregowych. Jeden z dowódców Okręgu Korpusu nr VI, gen. Juliusz Tarnawa-Malczewski wychodził z założenia, że żołnierze przede wszystkim musieli mieć zapewnione godne warunki bytowe, dopiero wtedy można było wymagać od nich ciężkiej pracy na ćwiczeniach. Za wyprowadzanie zimą w zniszczonych i niekompletnych mundurach żołnierzy na ćwiczenia dowódcy mieli być surowo karani (s. 135-136). Między innymi dzięki takiemu podejściu

---

<sup>12</sup> *Przewrót majowy 1926 w relacjach i dokumentach*, wstęp i wybór tekstu E. Kozłowski, Warszawa 1987; L. Wyszczelski, *Wojsko Piłsudskiego. Wojsko Polskie w latach 1926-1935*, Warszawa 2005, s. 12-30; Z. Gnat-Wieteska, *1 pułk strzelców konnych - tradycje i udział w wojnie 1939 r.*, Warszawa 1989, s. 13-14.

dowódcy do spraw bytowych w Okręgu Korpusu nr VI notowano relatywnie niską śmiertelność żołnierzy służby zasadniczej.

Omawiając szkolenie w ramach przysposobienia wojskowego autor opisuje współpracę Przeposobienia Wojskowego, ZHP i Związku Strzeleckiego. Wskazuje na zmiany w strukturze Przeposobienia Wojskowego w ramach Dowództwa Okręgu Korpusu. Zwraca też uwagę na pracę Dowództwa Okręgu Korpusu wśród młodzieży, mającą na celu zwiększenie jej zainteresowania działaniem Przeposobienia Wojskowego. Opisuje działalność sportową na terenie OK VI: zawody strzeleckie, budowę boisk, stadionów, organizowane biegi i turnieje nieco zapomnianej dzisiaj gry w palanta (s. 138–139). Prowadzona przez wojsko działalność sportowa mogła również wpłynąć na polonizację mniejszości narodowych.

Autor opisuje funkcjonowanie Okręgu Korpusu nie tylko z punktu widzenia wojskowości, ale również w jego aspekcie cywilnym (istniejące tam organizacje naukowe, polityczne, gospodarcze). Jest to ważne, bo system obronny państwa stanowił przecież wypadkową zdolności bojowej sił zbrojnych oraz potencjału społecznego: demograficznego, gospodarczego naukowego, a nawet moralnego kraju. Recenzując pracę uważa, że bez opisanego cywilnych elementów funkcjonowania obszaru OK VI praca byłaby zdecydowanie niepełna.

W pracy czytelnik może zapoznać się z istotnym, ale niezbyt chlubnym aspektem wojskowości jakim były działania asystencyjne jednostek Okręgu Korpusu nr VI. Z obawy przed akcjami terrorystycznymi nad granicą państwową stacjonowały bataliony 40. pułku piechoty, prowadząc działania asystencyjne (s. 167). Nie był to jedynie terrorizm polityczny, ale w wielu wypadkach zwyczajny, kryminalny. Zadaniem oddziałów asystencyjnych było zatrzymanie przestępców pochodzenia polskiego i oddanie ich w ręce wymiaru sprawiedliwości. Ukraińców i Rosjan (szczególnie pochodzących z terenu ZSRR) żołnierze mieli rozstrzeliwać bez sądu (s. 168). Biorąc pod uwagę fakt wymierzania schwytanym dywersantom ukraińskim i rosyjskim kary śmierci bez sądu, kary najwyższej i nieodwracalnej, a stawiania przestępców narodowości polskiej przed sądem widać nierówne traktowanie obywateli Rzeczypospolitej. Działania asystencyjne były prowadzone przez wojsko aż do utworzenia Korpusu Ochrony Pogranicza. Później wojska do akcji asystencyjnych już nie wysyłano. Wyko-

rzystano je natomiast do akcji przeciwstrajkowych. Na terenie OK VI w latach dwudziestych wojsko pomagało policji w tłumieniu strajku bezrobotnych, kiedy w trakcie walk zginęło 7 protestujących (s. 171)<sup>13</sup>.

Wojsko wykorzystywano również do akcji określanych dzisiaj jako antykrzysowe – walka z powodzią, pogotowie lodowe, odśnieżanie miast min. Tarnopola (s. 172). Jest to jeden z najbardziej eksponowanych elementów działania dzisiejszych sił zbrojnych, stąd cenne jest zwrócenie uwagi na właśnie ten aspekt działania wojska już wówczas.

W rozdziale IV. autor zapoznaje czytelnika ze zmianami w organizacji DOK. Dekretem prezydenta Ignacego Mościckiego regulującym dowodzenie siłami zbrojnymi w czasie pokoju powołano stanowisko Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, które objął Józef Piłsudski<sup>14</sup>. Praktycznie od razu rozpoczął on reorganizację sił zbrojnych. Utworzył 8 stanowisk Inspektorów Armii, w tym jednego we Lwowie. W tym rozdziale autor opisuje prace zmieniające działania i kompetencje Dowództw Okręgu Korpusu. Podaje nazwiska szefów sztabu, opisuje zakres działań poszczególnych referatów, szefostw służb i Naczelnego Lekarza Weterynarii. Zaznacza też, że pomimo zmian organizacyjnych granice Okręgów Korpusu nie zmieniły swego kształtu terytorialnego (s. 179). W dalszej części zaprezentowano również zmiany w organizacji DOK VI z 1931 r., reorganizację sztabu dowództwa oraz zmiany struktur wewnętrznych i sieci agend tereno-

---

<sup>13</sup> Ukraińcy uznawali Wojsko Polskie za okupacyjne. W okresie II Rzeczypospolitej ze względów bezpieczeństwa poborowych z mniejszości narodowych wschodnich jak Ukraińców i Białorusinów wcielano do jednostek stacjonujących w Polsce centralnej, a jeszcze częściej zachodniej. Żołnierze ci z kolei tam uważani byli za obcych. Działalność asystencyjna powodowała kojarzenie wojska z policją, co z pewnością nie było dla armii korzystne. Stosunek społeczeństwa do armii, szczególnie po zakończeniu wojny polsko-rosyjskiej nacechowany był obojętnością, co groziło utożsamieniem polskiego wojska z siłami okupacyjnymi, przede wszystkim przez Ukraińców, ponieważ nie uważano ich za Polaków. Zagadnienie to zostało poruszone w pracy: T. A. Kowalski, *Kwestie narodowościowe podczas wcielania poborowych do wojska (1918-1939)* [w:] *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, red. Z. Karpus, W. Rezmer, Toruń 2001, s. 77.

<sup>14</sup> *Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 sierpnia 1926 r. o sprawowaniu dowództwa nad siłami zbrojnymi w czasie pokoju i o ustanowieniu Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych* Dz. U. z 1926 r. Nr 79, pos. 445. poz. 445.

wych, jak np. szefostwo służby sanitarnej<sup>15</sup>. Kolejne zmiany nastąpiły w roku 1933 r. Na stronie 185 autor przedstawia schemat struktury organizacyjnej DOK VI w latach 1934-1936. Prezentuje więc ewolucję organizacji DOK VI w jej rozwoju chronologicznym. Na s. 189 opisuje dyslokację jednostek podległych DOK VI (na stronie 190 zamieszcza ich mapę). Na stronach 196-197 pisze o warunkach bytowych w poszczególnych jednostkach z obszaru OK VI. Warunki te były trudne zarówno na prowincji, jak i w dużych miastach (s. 197). Koszary 26. pułku piechoty we Lwowie znajdowały się w tak złym stanie technicznym, że korzystanie z nich zagrażało bezpieczeństwu żołnierzy. Mimo tego nie przeprowadzano tam odpowiednich remontów (s. 198).

Na stronie 199 autor dalej pisze o sprawach narodowościowych w wojsku i problemach z niesubordynacją części żołnierzy. W związku z nielojalnością mniejszości narodowych wobec państwa polskiego ograniczano im dostęp do niektórych broni i służb. Do KOP-u wysyłano Polaków i nieznaczne ilości Niemców, obawiano się natomiast Ukraińców (s. 199). W broniach technicznych służyli żołnierze narodowości polskiej. Będący w dużym stopniu analfabetami pochodzący ze wsi Ukraińcy i Białorusini nie mogli w większości przypadków sprostać stawianym wymaganiam.

Autor podobnie jak w rozdziale poprzednim opisuje działalność sportową oraz rozbudowę obiektów sportowych, będących w zasadzie inwestycjami drugorzędnymi. Część garnizonów nie dysponowała nawet środkami na rozbudowę obiektów koszarowych i bazy. Budowano nowe świetlice żołnierskie, ale równocześnie likwidowano wybrane kasyna oficerskie, tworząc w ich miejsce żołnierskie stółki (s. 211-212). Dalej autor zwraca uwagę na działalność oświatową – walkę z analfabetyzmem i funkcjonowanie Żołnierskich Szkół Po-

---

<sup>15</sup> 1 października 1931 roku zlikwidowano większość Garnizonowych Izb Chorych. Ich obowiązki przejęły pułkowe izby chorych (s. 184). Przekształcenia w wojskowej służbie zdrowia zostały opisane w pracy: A. Felchner, *Służba zdrowia Wojska Polskiego (od jesieni 1918 do mobilizacji w 1939 r.) Cz. I*, Łódź 1990. Tabela nr 6. Zmiany w sieci placówek garnizonowej służby zdrowia zaistniały w związku z wprowadzeniem nowej organizacji służby zdrowia W.P. w 1931 r. W Okręgu Korpusu nr VI na przełomie lat 1927-1928 znajdowało się 1000 łóżek w szpitalach wojskowych i 120 w Garnizonowych Izbach Chorych. Tabela nr 5. Stan etatowy łóżek w zakładach służby zdrowia WP wg. preliminarza budżetowego na rok 1927/1928.

czątkowych (s. 219). Prezentuje zmianę modelu wychowania z narodowego na państwowe pisząc za wytycznymi dowódcy OK VI z 1928 r., że „żołnierz znając i rozumiejąc nadrzędne cele państwowe będzie gotów do walki” (s. 220-221). Dobrze opisana jest działalność kulturalna w wojsku, czego przykładem są opisy funkcjonowania teatrów żołnierskich, orkiestr, czy organizowanie kursów dramatycznych dla kierowników grup teatralnych. W obrębie Okręgu Korpusu nr VI kwitło życie artystyczne: działały orkiestry wojskowe, organizowano festiwale, czy koncerty charytatywne np. dla ofiar powodzi. Żołnierze uczestniczyli w pogadankach społeczno-politycznych o historii Polski. Upamiętnianie działań I wojny światowej i polsko-rosyjskiej wzmacniało esprit de corps (s. 228).

W rozdziale V. autor recenzowanej pracy prezentuje przebudowę struktur DOK VI po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego, wskazując między innymi na zmienione kompetencje dowódców okręgów. W formie zestawienia tabelarycznego przedstawia kolejnych dowódców OK w latach 1921-1939, w kolejnej tabeli zastępców dowódców i pełnomocników dowódców OK VI oraz szefów sztabu. Odrębny schemat wraz z opisem ukazuje strukturę organizacyjną DOK VI z lat 1936-1939 (s. 253), obsadę personalną DOK VI w latach 1931-1939, a także podział DOK VI na rejony służb i PKU w latach 1934-1939 (s. 256). Autor podaje również nazwiska kierowników wybranych szefostw DOK nr VI (s. 258).

Struktura DOK ostatecznie ukształtowała się w 1936 roku i w tej formie przetrwała do wiosny 1939 roku. Autor zamieszcza informacje o organizacji DOK VI i dyslokacji jednostek DOK VI po 1935 roku.

Przedstawiając Ordre de Bataille Okręgu Korpusu nr VI (s. 263), dr Ostanek zamieszcza też opis rodzajów sił zbrojnych, wylicza dowódców wielkich jednostek. Omawia szkolenie jednostek i ich bazę koszarową. Autor przedstawił tabelaryczne zestawienie dowódców oddziałów piechoty, artylerii i kawalerii z terenu OK VI. Choć merytorycznie dobre, wydaje się, że tabele te można było podzielić choćby na okresy zgodne z kolejnością rozdziałów. Dzięki temu uniknięto by stworzenia długich zestawień, a co za tym idzie konieczności przenoszenia dwóch z nich na kolejne strony, przez co byłyby one czytelniejsze (s. 265-267 i 267-269).

W podrozdziale 3. autor przedstawia szkoły kształcące żołnierzy, szkoły oficerskie, powołaną w roku 1936 Wojskową Szkołę Inżynier-

rii. Informuje jakie szkoły kształciły oficerów, jakie podoficerów oraz pisze o zmianach w Korpusie Kadetów – likwidacji Korpusu Kadetów nr 2 i przenieście w jego miejsce dotychczasowego Korpusu Kadetów nr 3. Podkreśla też ważne elementy systemu obronnego jakim było szkolenie oficerów i podoficerów rezerwy. Omawia współpracę DOK VI z Legią Akademicką, Związkiem Strzeleckim, Ligą Obrony Powietrznej Państwa, prace w ramach ZHP, Junackich Hufców Pracy, szkolenie Obrony Przeciwlotniczej oraz inicjatywę budowy Instytutu Aerodynamicznego we Lwowie (s. 297). Te działania pozwoliły na pozyskanie przez armię poborowych, czy rezerwistów mogących zostać wcielonymi do służby w broniach, w których konieczne było specjalistyczne wykształcenie. Dotyczyło to szczególnie broni technicznych, do których w wielu przypadkach trzeba było wcielać, a w razie konieczności mobilizować żołnierzy eksterytorialnie (czasami z odległych Okręgów Korpusu). W związku z edukacją żołnierzy przypomina znane ale mocno kontrowersyjne praktyki związane z obsadzaniem na Kresach stanowisk nauczycielskich w porozumieniu z wojskiem (s. 295).

W omawianym rozdziale autor pracy przedstawia szkolenie poligonowe, w tym manewry międzydywizyjne – ostatnie przedwojenne manewry na Wołyniu w dniach 14-19 września 1938 r., podczas których krytycznie oceniono faktyczną zdolność bojową kawalerię. Autor opisuje oceny z ćwiczeń dywizjonów i pułków (s. 280-281). Zawiera ciekawe spostrzeżenie jak choćby to, że w ocenach formacji wojskowych nastąpiło swoiste odwrócenie ról. Formacje, które 10 lat wcześniej otrzymały dobre oceny, podczas manewrów wołyńskich w roku 1938 oceniono ledwie dostatecznie i odwrotnie, jednostki nisko ocenione przed dekadą, w roku 1938 otrzymały noty najwyższe (s. 281). Autor pozytywnie ocenia działalność kulturalno-oświatową wojska prowadzoną na terenie OK VI. Podkreśla dobre przygotowanie młodszych oficerów Wojska Polskiego. Słusznie twierdzi, że szkolenie żołnierskie zostało sprawdzone w kampanii 1939 roku.

W podrozdziale 6. rozdziału V opisana została współpraca z władzami terenowymi (s. 298). Działania środowiska wojskowych dla konsolidacji ruchu szlachty zagrodowej, tworzenie w roku 1937 roku kompanii szlachty zagrodowej w 11. i 12. Dywizji Piechoty, a w 14. pułku ułanów szwadronu szlachty zagrodowej. W wojsku intensyw-



nie pracowano z ludnością huculską dla zwiększenia jej lojalności państwowej (s. 301–302).

W Rozdziale VI. przedstawiono formowanie Obrony Narodowej<sup>16</sup>. Autor dużo miejsca poświęcił tej formacji, w tym organizacji jej batalionów na terenie Małopolski Wschodniej. Podniósł rolę zabezpieczenia granicy południowej w czasie kryzysu czechosłowackiego w 1938 roku oraz przygotowanie poszczególnych oddziałów do działań osłonowych.

Dr Ostanek przedstawił działania dywersyjne na terenie Rusi Zakarpackiej. Zwrócił uwagę na wciąż mało znaną akcję „Łom” polegającą na wprowadzeniu chaosu i dezorganizacji na obszarze Rusi Zakarpackiej – części Czechosłowacji zamieszkałej przez Ukraińców sympatyzujących z OUN (s. 319–322)<sup>17</sup>.

W omawianym rozdziale autor prezentuje strukturę organizacyjną DOK w okresie maj-sierpień 1939 (Schemat 13), wskazując jednocześnie na nowe kompetencje dowódcy Okręgu. 1 maja 1939 została wprowadzona nowa organizacja DOK na stopie pokojowej. Autor zwraca uwagę na trudności z odtworzeniem organizacji DOK z roku 1939, ponieważ ostania znana obsada DOK datowana jest na marzec 1939 r. Zwiększone kompetencje terenowych władz wojskowych przewidywał Plan mobilizacyjny „W” (s. 328). Dowództwa Okręgu Korpusu miały na wypadek wojny odpowiadać za zaopatrywanie materiałowe i osobowe formacji frontowych, formowanie i szkolenie oddziałów marszowych. Dowódcy okręgów znajdujących się w strefie frontowej mieli objąć stanowiska dowódców grup operacyjnych lub wojsk etapowych (np. gen. Kleeberg – dowódca SGO Polesie)<sup>18</sup>.

Autor omówił pokrótce plany mobilizacyjne, co na pierwszy rzut oka wydawać się może zbędne. Należy jednak pamiętać, że czytelnikowi nie specjalizującemu się w historii wojskowości może się przy-

---

<sup>16</sup> Szerzej na temat organizacji Obrony Narodowej: K. Pindel, *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995; Tenże, *Obrona Narodowa 1937-1939*, Warszawa 1979.

<sup>17</sup> O dywersji na Rusi Zakarpackiej: A. Wszendyrówny, *Działania specjalne ma Śląsku Zaolziańskim i Rusi Zakarpackiej (akcja „Łom”)* Cz. I., *Kwartalnik Bellona* 4/2013, s. 86-108.

<sup>18</sup> Wojska etapowe nie zostały w kampanii polskiej 1939 roku zorganizowane.

dać do zrozumienia ukazywanych w dalszej części pracy zawiloci mobilizacyjnych. Z uwagi na przejrzysty i przystępny sposób przedstawienia tematu nie jest to praca przeznaczona wyłącznie dla specjalistów (s. 344–346).

DOK nr VI odgrywał istotną rolę w systemie zaopatrywania wojska. Podole, Karpaty – stanowiły teren aprowizacyjny oraz obszar, przez który sojusznicy Polski via Rumunia mieliby wspierać sojuszników. Przy tej okazji autor omawia sprawę ochrony granic za pomocą przeszkód terenowych, zwracając uwagę na ich słabość. Mimo terenu górzystego Karpaty posiadały przełęcze osłabiające obronność. Również w czasie suchych lat 1938 i 1939 rzeki Stryj i Wereszczyca z powodu niskiego stanu wód stanowiły słabe przeszkody terenowe i osłony.

Praca autorstwa Adama Ostanka zdecydowanie wypełnia lukę w polskiej historiografii dotyczącej okresu międzywojennego i to nie tylko wojskowej, ale również społecznej oraz gospodarczej. Będący tematem opracowania Okręg Korpusu nr VI regulował życie nie tylko wojska, ale również cywilne, przede wszystkim związane z bezpieczeństwem. Stacjonujące na Kresach garnizony wojskowe stanowiły jeden z najważniejszych czynników rozwoju gospodarczego regionu. Dawały pracę miejscowej ludności zarówno w jednostkach wojskowych, ale i dla rzemieślników, czy handlowców zaopatrujących wojsko. Armia miała ogromny wpływ na życie lokalnych społeczności zarówno pozytywny (oświata, kultura, sport, gospodarka, pomoc w sytuacjach kryzysowych) ale też pojawiły się zjawiska negatywne jak dyskryminacja mniejszości narodowych, ustalanie etatów nauczycielskich w porozumieniu z wojskiem, udział w akcjach asystencyjnych, karne kwatrowanie wojska w nieposłusznych wobec państwa wsiach, aż do skrajności. Tym zjawiskiem ekstremalnie negatywnym był (co wzmiankował dr Adam Ostane) choćby nakaz wykonywania doraźnych egzekucji na schwytanych z bronią przestępcach ukraińskich. Autor ukazuje więc Wojsko Polskie z Małopolski Wschodniej we właściwym świetle, zarówno jako element systemu obronnego, czynnik kulturotwórczy, ale też i narzędzie siłowej polonizacji części ludności.

Recenzowana monografia nie zawiera błędów merytorycznych, napisana jest językiem przystępnym i zrozumiałym również dla osób nie posiadających specjalistycznego wykształcenia czy wykształcenia.

Wprawdzie pewien niedosyt mogą budzić wspomniane kwestie niewielkiego opisu przewrotu majowego czy konstrukcje dwóch dłuższych tabel, które podzielono na kilka stron, jednak nie wpływa to na ogólną dobrą ocenę pracy. W pierwszym wypadku należy uwzględnić, że przewrót majowy nie stanowił głównego nurtu poruszanych zagadnień, w drugim natomiast, że kształt i wielkość wszelkich dodatków graficznych powoduje niejednokrotnie, że trzeba je mocno przepracowywać, aby umieścić je w pożądanym miejscu w tekście.

**Rafał Roguski**

Adam Ostanek, *VI Lwowski Okręg Korpusu w dziejach wojskowości polskiej w latach 1921–1939*, Warszawa 2013, Wydawnictwo Neriton, ss. 455.

### **Bibliografia:**

Archiwum Państwowe w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski, Wydział Wojskowy, sygn. 3.

*Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 sierpnia 1926 r. o sprawowaniu dowództwa nad siłami zbrojnymi w czasie pokoju i o ustanowieniu Generalnego Inspektora sił zbrojnych* Dz. U. z 1926 r. Nr 79, pos. 445. poz. 445.

*14 Dywizja Piechoty. I Dywizja Strzelców Wielkopolskich w wojnie i pokoju*, Warszawa 1936.

*5 Dywizja Piechoty w dziejach oręża polskiego*, pr. zb. pod red. C. Wilanowskiego, Pruszków 1997.

*Album Dziesięciolecia Okręgu Korpusu Nr VII, Poznań 1932.*

*Budownictwo wojskowe 1918-1935*, red. Król A., Warszawa 1936, t. 1, 551, 604; t. 2.

Faszczka D., *54. pułk piechoty strzelców kresowych*, Pruszków 2010.

*Dziesięciolecie wojsk VI Okręgu Korpusu Leopoldis*, Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VI, 1928.

Felchner A., *Służba zdrowia Wojska Polskiego (od jesieni 1918 do mobilizacji w 1939 r.) Cz. I.*, Łódź 1990.

Gnat-Wieteska Z., *1 pułk strzelców konnych - tradycje i udział w wojnie 1939 r.*, Warszawa 1989.

Grzybowski J., *40 pułk piechoty „Dzieci Lwowskich” w obronie Warszawy*, Warszawa 1990.

J.S. Wojciechowski, *40 pułk piechoty „Dzieci Lwowskich”*, Pruszków 2007.

Jarno W., *Okręg Generalny Wojska Polskiego nr III Kielce w latach 1918-1921*, Łódź 2003.

Jarno W., *Okręg Korpusu Wojska Polskiego nr IV Łódź 1918-1939*, Łódź 2001; *75 lat DOK X w Przemyślu: materiały z sesji*, Przemyśl 1993.

*Korpus Poleski: [jednodniówka, red. Wierzbicki W., Skarzyński B, Waszczuk J., 1928. Korpus Przemyski 1918-1928*, Przemyśl 1929.

Kowalski T. A., *Kwestie narodowościowe podczas wcielania poborowych do wojska (1918-1939) [w:] Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, red. Z. Karpus, W. Rezmer, Toruń 2001.

Pindel K., *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1995; *Tenże, Obrona Narodowa 1937-1939*, Warszawa 1979.

Pindel K., *Polska Południowa w systemie obronnym II Rzeczypospolitej*, Siedlce 2001, s. 43.

*Przewrót majowy 1926 w relacjach i dokumentach*, wstęp i wybór tekstu Kozłowski E., Warszawa 1987.

Brykowski R., *49 huculski pułk strzelców*, Pruszków 1992.

*Sytuacja społeczno-polityczna i gospodarcza obszaru Okręgu Korpusu nr VIII w Toruniu w latach 1933-1937: wybór źródeł*, red. Stawecki P., Rezmer W., Toruń 1992.

Śleszyński W., *Walka instytucji państwowych z białoruską działalnością dywersyjną 1920-1923*, Białystok 2005.

Włodarkiewicz W., *Ocena granicznego Zbrucza z 1937 roku*, „Mars” 2001.

Włodarkiewicz W., *Przed zagładą. Społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935-1939)*, Warszawa 2013.

Włodarkiewicz W., *Przed zagładą: społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935-1939)*, Warszawa 2013.

Włodarkiewicz W., *Z genezy Korpusu Ochrony Pogranicza – napad na Stołpcę w 1924 roku [w:] Wojsko i kultura w dziejach Polski i Europy. Księga jubileuszowa profesora Piotra Matusaka w 65 rocznicę urodzin*, red. R. Dmowski, J. Gmitruk, G. Konec, W. Włodarkiewicz, Warszawa-Siedlce 2006.

Wszendyrówny A., *Działania specjalne ma Śląsku Zaolziańskim i Rusi Zakarpackiej (akcja „Łom”)* Cz. I, *Kwartalnik Bellona* 4/2013.

Wyszczelski L., *Wojsko Piłsudskiego. Wojsko Polskie w latach 1926-1935*, Warszawa 2005.

Zarzycki P., *1 pułk artylerii motorowej*, Pruszków 1992.

Zarzycki P., *11 karpacki pułk artylerii lekkiej*, Pruszków 2004.

Zarzycki P., *12 kresowy pułk artylerii lekkiej*, Pruszków 1998.

Zarzycki P., *5 lwowski pułk artylerii lekkiej*, Pruszków 1996.

Zarzycki P., *6 dywizjon artylerii konnej im. Gen. Romana Sołtyka*, Pruszków 1996.

Zarzycki P., *6 pułk artylerii ciężkiej „Obronców Lwowa”*, Pruszków 1997; *Tenże, 13 dywizjon artylerii konnej*, Pruszków 1996.